

Рецензії

РОМАН ГРОМ'ЯК: ЖИТТЯ *INFINITE*

Вертепи долі. Спогади про Романа Гром'яка / упоряд. З. Лановик, М. Лановик. – Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2016. – 565 с.

*Пам'яті цього чоловіка
і пам'яті Наталі Мельничук*

Із Романом Теодоровичем Гром'яком я так і не встигла запізнатись особисто, хоча не раз бачила його навч, інтелігентного, товариського, як видавалося, цілком успішного – у Тернополі на одній із лепківських конференцій, у Дрогобичі та Львові на Франкових, ще раз у Тернополі на захисті дисертації у спецраді, яку він очолював. Останнє було в березні 2012 року. Роман Теодорович сидів у президії, однак засідання не вів: тяжка хвороба вже тоді стояла поруч із ним, як тінь.

Але було спілкування із Гром'яковими літературознавчими працями, а вже тепер – справжнє відкриття його трудів та днів завдяки книжці спогадів про нього, люб'язно переданій із Тернополя упорядницями – професорами Зоряною та Мар'яною Лановик. Книжка потрапила й до багатьох інших рук. У родині доктора філології, професора, мого доброго університетського вчителя Богдана Івановича Мельничука її прочитала вголос своїй мамі, Наталі Миколаївні, донька Ярослава, теж талановитий науковець. Після ампутації ніг багато років прикута до ліжка, в останні часи зовсім незряча, в минулому – провідний бібліотекар наукової бібліотеки Чернівецького університету, Наталя Миколаївна до останку переймалася всім, що діялося в загальнокультурному просторі; осягання нових книжок бодай через почуте також було способом зв'язку цієї жінки зі світом. Власне, явище так пристрасно обміркованої Гром'яком літературної рецепції мало й такий вияв, перед яким також не можна не вклонитись...

Один із авторів, опублікованих у цьому виданні, вже на початку своїх спогадів кинув репліку про моду, котра, мовляв, пішла на спомини ("спомини в українській літературі, культурі загалом"). Але чи не доречніше з огляду на розкішні мемуарні збірки, присвячені головню нашим корифеям, говорити про продовження,

може, активніше відновлення традиції, а не про щось хвилиanne, про гостріше усвідомлення нині всіма нами здатності слова матеріалізувати зокрема й дороге та пам'ятне про спочилих у Бозі достойників як форму нашого їм віддаунку.

"Вертепи долі: спогади про Романа Гром'яка" однозначно є такою формою, працею цікавою й багатоплановою, як на мене, не схожою на інші, бо тут не лише акумульовано різноманітні, різностильові зразки мемуарної творчості кількох поколінь реципієнтів образу однієї людини, як це зазвичай маємо в подібних виданнях. Завдяки републікації фрагментів спогаду-роздуму Р. Гром'яка "Вертеп, або Як я став народним депутатом", низці інтерв'ю, навіть однієї з суто художніх, творчих замальовок Романа Теодоровича відбулася ще й своєрідна самопрезентація зовнішньої, а головне – внутрішньої історії цього автора, невіддільної від часу й життя народу. Започаткувавшись на Львівщині, Бродівщині, в с. Глушин 1937 року, ця історія розгорталася на різних теренах, зосібна й донецьких, де Гром'як дебютував як університетський викладач. Найбільше ж – на теренах тернопільських, де він зробив блискучу кар'єру науковця-філолога, виховав не одне покоління учнів, у громадсько-політичному, громадсько-культурному житті (як народний депутат, голова обласного

осередку Товариства української мови імені Тараса Шевченка, представник Президента в області, лідер обласної організації Демократичної партії України) заявив про себе як культурник, романтик, бо, за справедливим самозізнанням, так і не схилився до вождизму. У вертепах Гром'якової долі не бракувало сцен зоряних, але й драматичних і трагічних (репресії стосовно батька, завчасна смерть сина, перипетії в хащах влади, тривала хвороба, не кажучи про те, що зазвичай неминуче звідує в лещатах суворой реальності людина мисляча). Та, схоже, роль самого Гром'яка в тих вертепах завжди була автентична, тобто цей чоловік завше був собою, і в цьому переконуєшся, читаючи згаданий спогад-роздум, промовляння в інтерв'ю і спогади, промовляння інших (понад сімдесяті осіб) як одну цілісну життєво-творчу історію.

Оприсутнена на майже шестидах сторінки, вона нелегко вкладається в рамки якоїсь однієї жанрової дефініції. До неї можна було б прикласти характеристику, яку дала Ольга Куца Гром'яковому "Вертепові..." (це яскрава інтелектуальна проза, що синтезує різні жанри), коли б не домінування в кожному з текстів мемуарного начала, точніше їх виразна документальна основа. У матеріалі Сидора Кіраля "“Ви справжній доктор уже давно” : з листування Р. Гром'яка з І. Денисюком" документ (лист) і коментар до нього перебувають у центрі уваги. Власне, у центрі – Роман Гром'як. Для когось він більше політик, громадський діяч (патріотично-націоналістичний, як точно означила Марія Моклиця), для інших – передовсім авторитет науковий. І тут у мемуаристів зринають асоціації з сократівським образом, Франком, якого Гром'як так знав і любив, рівня якого в літературознавстві, на переконання Дмитра Павличка, досягнув, бо був, за ідентифікацією цього ж автора, найначитанішим письменником-критиком в українській літературі наприкінці ХХ ст. Тут Гром'як – філософ, Майстер, світоч життя й науки, мислитель широкого гуманітарного профілю, професор, залюблений у слово, дорогий професор, старший товариш і приятель, людина, спілкування з якою було справжньою розкішшю. А позаяк Гром'якова особистість, за слуханими словами Миколи Ільницького, наклала свою печать на молоде покоління вчених, то й закономірно, що окремих пласт унікального рецептивного матеріалу демонструють спогади тих науковців,

для кого Роман Теодорович – передовсім учитель і наставник, який визначив долю, фундатор справжньої школи, сама вказівка на належність до якої, за згадками Наталі Лобас, сповнювала душу шалено приємними емоціями.

Упорядники збірки (вони виступили ще й авторами яскравої інтелектуальної передмови "Відчинення вертепу" й такого ж заключного тексту "Memorabilia", вміщеного наприкінці учнівських одкровень) скомпонували матеріал за провідними мотивами спогадів, супроводивши їх цілими блоками світлин, на яких – обличчя, копії обкладинок Гром'якових книжок, вибраних листів, інших значущих документів. Відповідно й постали окремими розділами спершу "Вертеп житейський", а потім "Вертеп громадсько-політичний", "Вертеп науковий", "Вертеп аспірантсько-студентський". Осягати кожен із них – це ніби здійснювати щоразу нову мандрівку, знайомитися з різними історіями взаємин, навіть історіями самих мемуаристів, їхніми характерами, способом мислення, спогадування, завдяки цьому відкривати Романа Гром'яка щоразу через трохи іншу призму.

Інтерпретативна спільнота (кажуть, Роман Теодорович любив це словосполучення, точніше любив його значення) – цвіт українського літературознавства. У ній закономірно задає тон кількісно найбільша тернопільська культурно-наукова еліта, з нею суголосні в почуттях та враженнях Львів (в особі М. Ільницького, Л. Сеника, М. Гнатюка, М. Гірняка, М. Барабаш), Київ (його репрезентують Д. Павличко, Г. Сивокінь, О. Астаф'єв, М. Наєнко, М. Сулима, А. Ткаченко, Я. Поліщук, С. Кіраль, М. Гнатюк, Р. Семків, Л. Лебедівна), Івано-Франківськ (споминами поділилися С. Хороб, С. Голод, І. Козлик, С. Луцак, І. Девдюк, Н. Мочернюк, Є. Баран). Луцьк репрезентований мемуарами М. Моклиці та Л. Оляндер, Дрогобич – М. Шалати, М. Зимомрі, Л. Краснової, О. Бистрової, з моїх Чернівців Романа Гром'яка згадують Б. Мельничук, Б. Бунчук, В. Антофійчук, О. Червінська. Зі своїми спогадами виступили й учені з інших міст: із Дніпропетровська – В. Нарівська, з Луганська – О. Галич, із Ужгорода – І. Зимомря, з Житомира – Н. Астрахан, із Рівного – Є. Васильєв, з Острога – О. Глотов; навіть Нью-Йорк репрезентований згадками В. Махна та Святослави Гой Стром. Утім, особисто я вирізняла й матеріал

не зовсім, сказати б, філологічний – від Л. Сидоряки, яка допомагала доглядати за фізично недужим Романом Теодоровичем у час, коли це було для нього життєво необхідним, як вирізила чимало інших матеріалів, скажімо, багаті на деталі спомини М. Шалати, “Світлу печаль буття” М. Моклиці, тепле освідчення вчителю Л. Садової-Вашків, “непереминальне” слово П. Сороки – може, найпроникливішу у книжці розповідь про своє розуміння Романа Гром’яка як учителя, колеги, просто людини...

Вочевидь, це те товариство, якому важливо було висловитись, тобто важливо, щоб їх почули. Отак склався портрет живого Гром’яка – якийсь безкінечний, простягнений далеко вперед, не кажучи про те, що цей портрет закономірно сягає в минуле, до витоків Романа Теодоровича – днів, коли зовсім малим під опікою дорослих, у вирі їхніх страждань, спричинених війною, ледь виживалось, раділося, як святу, хлібові зі смальцем, відкривався смак вафель-андрутів, не кажучи про безмежний світ людей, турбот, обов’язків і самозобов’язань, значущих подій; коли шістнадцятилітнім вирушилося в Сибір до батьків, на першу студентську стипендію в університеті придбалось 19 томів Франка, створилося сім’ю, поринулося в науку, громадське життя, політику, одне слово – в роботу, роботу, роботу, яка заповонила, хоча й деколи розчарувала, вмістила

не тільки суворий академічний, офіційно-діловий складник, а й величезний щирий людський компонент. Без останнього, найголовнішого, найсуттєвішого, жоден талант не удостоїться подібної честі – колективного вінкоплетення, як назвала такі спомини М. Гірняк.

Повторюся, у цьому викинченому творіві-вінкові, де ледь не кожна квітка принадна, квіти “сестричок-Лановичок” (Роман Теодорович так жартома йменував Зоряну й Мар’яну Лановик) мають особливий шарм. І не лише тому, що за ними – потужні організаторські зусилля щодо підготовки й видання книжки, її оригінальна концепція, не кажучи, мабуть, про саму ідею. Сповнені багатьох надивовижу тонких спостережень, глибоких думок, інтертекстуальних проєкцій, ті квіти вмістили спектр особливих емоцій – від радості знати Романа Теодоровича, безмежної вдячності йому до пронизливої туги. Так тужать лише за спорідненими душами.

Одне слово, історія Романа Гром’яка не закінчилась із його відходом у 2014-му; як висловився Д. Павличко, “неправда, що існує якась *Finite*, якийсь кінець для Гром’якової присутності в літературознавчому і політичному житті України”. І віриться, що книжка спогадів стала тільки сходинкою до довгого – *Infinite* – життя й образу непересічної людини, зрозуміло, у їх іншому вимірі.

Отримано 31 серпня 2016 р.

Лідія Ковалець
м. Чернівці

